

**NOVA URBANOST – INTEGRACIJA /DEZINTEGRACIJA
GRADA: URBANA PRAZNINA
NEW URBANITY – CITY INTEGRATION
/DISINTEGRATION: URBAN VOID**

dr Mila Pucar, mr Marina Nenковиć-Riznić, dia Sanja Simonović
Institut za arhitekturu i urbanizam Srbije

ABSTRAKT

Neizgrađeni gradski prostor, najvažnija je kategorija građenja i nosilac kvaliteta sredine. U njemu se očitava i proverava značenje utisnutih oblika, ostvaruje i usmerava karakter događaja, odzvanja u svesti kao estetski okvir sume društvenih i kulturnih činjenica.

Prenamena postojećih neprofitabilno korišćenih gradskih površina i kompleksa u sklopu vojnih baza, industrijskih pogona, privrednih celina, jedna je od ključnih manifestacija procesa tranzicije i podrazumeva široki socio-kulturološki pristup sagledavanja različitih aspekata egzistencije takvih prostora i njihovog preoznačavanja.

Proces adaptacije nefleksibilnih prostornih obrazaca i introvertnih, sakrivenih urbanih potencijala u pravcu svrsishodnog formulisanja i usmeravanja budućih aktivnosti, pripada kontekstu savremenih potreba razvoja grada, oživljavanja i unapređivanja raspoloživih urbanih i prostornih potencijala.

Negativ građenog okvira kao set autonomnih priča izdvojenih iz ukupnog, predstavljaju osnovni pogon, pravac i diskurs razvoja grada: svojevrsno i živo uobličena realnost – pasaži, urbane niše, unutrašnja dvorišta, prolazi, parkovi, predstavljaju talog događaja, mentalne slike života grada izvan kulisa, mesta iskustva i saznanja... predstavljaju citate grada i njegovu posledicu.

Umrežavanje otvorenih prostora - transformacija unutarblokovskih ambijenata u javne prostore određuje način i putanju preusmeravanja težišta događaja u složenom procesu stvaranja održivog mehanizma kontinuiteta i komunikacije.

ABSTRACT

Unbuilt city space is the most important structural entity and relevant measure of environmental qualities, which reflects meaning of existing shapes and determines development direction and esthetic purpose of entire social and cultural context.

Functional transformation of ungratefully used military or industrial city areas, is the key point in transition process which considers wide range of social and cultural possibilities in a way of examining their existence and redefining.

Adaption of unflexible spatial patterns or hidden urban potential in order to increase future activities, is contained in context of current city development, reviving and improving phase of urban and space potential. Unbuilt space is a unique urban sequence with the main role in city development – particle of vivid city puzzle form, both as its cause and consequence.

Connecting open places or transformation of innerblock public spaces defines the way of changing in sustainable mechanisms of continuity and communication.

UVOD

Prenamena postojećih vojnih objekata i kompleksa jedna je od ključnih manifestacija procesa tranzicije i podrazumeva široki socio-kulturološki pristup sagledavanja različitih aspekata egzistencije takvih prostora i njihovog preoznačavanja.

Proces adaptacije prostornih struktura pod ingerencijom Vojske Srbije u pravcu svrsishodnog formulisanja i usmeravanja budućih aktivnosti pripada kontekstu savremenih potreba razvoja grada, oživljavanja i unapređivanja raspoloživih urbanih i prostornih potencijala.

Unapređenje kvaliteta postojećih urbanih struktura transformacijom devastiranih prostora prevaziđenih vojnih, industrijskih i komunalnih namena moguće je preciznim definisanjem strategije odabira i implementiranja budućih namena, identifikacijom ključnih prirodno-ekoloških, funkcionalno-fizičkih i socio-kulturnih karakteristika.

Dislociranje specifičnih vojnih sadržaja i skladišta, oslobađa poligon, neophodan za istraživanje novih urbanih formi prilagođenih karakteristikama i potrebama savremenog grada, novih i adekvatnih funkcija koje sa jedne strane treba da obezbede viši nivo kvaliteta života građana, a sa druge strane da grad afirmišu u kontekstu globalne kompetencije.

U postojećim uslovima tranzicije, prepoznavanje, konstituisanje i zaštita javnog interesa dovedeni su u pitanje i neposredno zavise od kvaliteta

političkih i planskih odluka i njihove šire ili uže društvene relevantnosti, što je direktno sadržano u procesu komercijalizacije vojne imovine. Navođenje opšteg teorijskog okvira značenja osnovnog pojma, objašnjava njegovu složenost i relevantnost prema aktuelnom društvenom, filozofskom i ideološkom diskursu.

Postupak komercijalizacije vojne imovine direktno zavisi od povezanosti procesa reforme sistema odbrane i lokalnog ekonomskog razvoja, istovremeno uslovljavajući finansijska kretanja ukupnog budžeta grada.

U osnovi usaglašavanja navedenog procesa nalazi se suprotstavljenost javnog i interesa vojske po pitanju komercijalizacije vojnih prostornih okvira, kao i složenost odgovarajuće administrativno-pravne procedure, u širem kontekstu sprovođenja plana reforme i stepena legitimisanja privatno-javnih partnerstava kao osovine lokalno-ekonomskog razvoja.

Metodologija procene vrednosti imovine, podređena je interesu relevantnih društvenih grupa i stepenu zainteresovanosti lokalnih samouprava da se uključe u proces otkupa vojne imovine, pitanjima statusa privatno javnih partnerstava, kao i usaglašenosti aktuelnih i podataka iz geodetskih uprava.

Prema zvaničnoj vojnoj evidenciji, Vojska u Beogradu obuhvata ukupno 135 kompleksa na 3.000 hektara zemljišta sa 1.650 objekata, od kojih je za prodaju predviđeno 37 vojnih kompleksa na 376 hektara zemljišta.

Savremeni strateški planovi zasnivaju se na istraživanju i ponovnom definisanju značaja devastiranih gradskih lokacija u intenzivnom procesu socio-kulturne, ekonomske i ekološke revitalizacije, sa ciljem afirmacije grada na lokalnom nivou i u kontekstu šire kompeticije.

SISTEM PREDLOŽENIH LOKACIJA I KRITERIJUMI DEFINISANJA ODGOVARAJUĆIH PODNIVOA

Jedna od ključnih poluga regeneracije grada podrazumeva umrežavanje predloženih vojnih lokacija pod imperativom prostorno-funkcionalnog kontinuiteta u smislu intenziviranja ritma urbane dinamike i ukupnog aktiviranja obuhvaćenih gradskih poteza. Podnivoi unutar mreže kao rezultat jednakih prioriteta unutar posmatranog sistema, predstavljaju sistem urbanih katalizatora – urbanih praznina kao potencijala implementacije novog programskog konteksta.

Govoreći o fenomenu urbane praznine u njenom funkcionalnom i fizičkom značenju, istraživanje programskih potencijala za prihvatanje novih afirmativnijih sadržaja uzima u obzir razne "prekide" u jedinstvenom sistemu mreže grada nastalih usled gubitka značaja zastupljenih vojnih funkcija.

Kulturni, ekološki, estetski i socioekonomski aspekt integracije urbanih praznina u cilju ostvarivanja kontinuuuma gradskog prostora, kao

zajenički imenitelj organizacije podnivoa podrazumeva nekoliko kriterijuma:

- prostorno-funkcionalni potencijal posmatrane lokacije, definisan pozicijom unutar gradskog tkiva;
- okružujući programski kontekst;
- fizička struktura kompleksa u pogledu načina i karaktera izgrađenosti prostora.

Prostorno funkcionalne celine koje se izdvajaju kao rezultat takve hijerarhije grupisanja obuhvataju tri nivoa, određena istom premisom u formulaciji ciljeva razvoja njihove mreže, mogućih intervencija i strategije razvoja.

Širem gradskom obodu, u pravcu glavnih magistralnih puteva, pripada nekoliko značajnih celina velikog funkcionalnog i ekološkog potencijala u sklopu vojnih kompleksa naglašenih prostornih kapaciteta. Esteske attribute određuje dominantni zeleni pejzaž i kolaž građenih ambijenata različitih namena, obuhvata i forme.

Kompleks "Banjički vis", izdvaja se svojom strateški određenom pozicijom izražene morfologije, "Strelšte u Jajincima" obuhvaćeno građenim kompleksom i otvoreno ka parkovskoj celini, oslanja se na jedan od važnijih gradskih pravaca, kao i lokacija "Rakovica šuma" - prirodni okvir širokog obuhvata.

Kompleks "Lisičji jarak", uokviren zeleni pojas u zaleđu Dedinja, dopunjuje započeti kontinuitet istorijskog nasleđa, a postupkom demilitarizacije obuhvaćen je i deo kompleksa kasarne "Vojvoda Stepa Stepanović" na području opštine Voždovac.

Planirana faza komercijalizacije vojnih celina predviđa prodaju atraktivnog vojnog kompleksa na Dedinju, u blizini Belog dvora koji uključuje zgradu Maršalata, komandu garde i brojne pomoćne objekte.

Vojni kompleksi u blizini gradskog jezgra, funkcionalno inertni prema okruženju, u prostornom sklopu uslovljeni su jasnim sistemom regulacije gradskog bloka, pripadajući funkcionalni okvir je homogeno označen, a urbani pejzaž podređen većem stepenu izgrađenosti unutar celina.

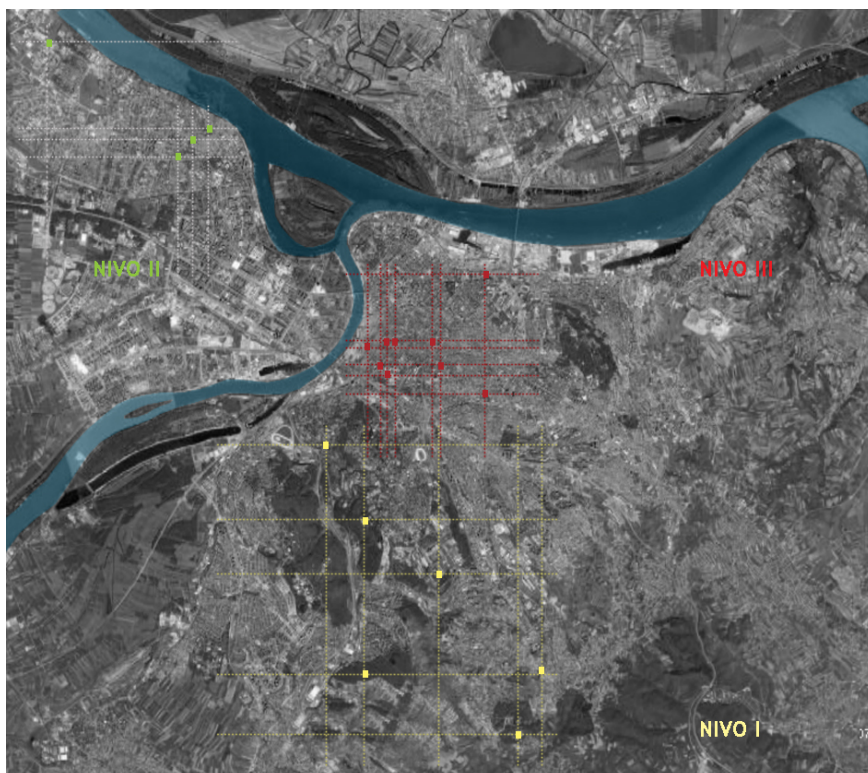
Lokacije takvog tipa na području Zemuna obuhvataju kompleks "Ugrinovačka bb", kasarnu "Jakub Kuburović", zatim "Aleksa Dundić" i Klub Vojske, koji su različitih prostornih kapaciteta i predispozicija buduće prenamene.

Pojedinačni objekti unutar centralne gradske zone ili delovi objekata u vlasništvu Vojske Srbije, sa upravnim, administrativnim ili drugim eksternim sadržajem referentnih vojnih uporišta, zauzimaju vredne lokacije najužeg jezgra grada, različitog stepena adaptabilnosti.

Predviđena je prodaja zgrada u Savskoj ulici, zgrada Komande u Bulevaru despota Stefana i nekoliko poslovnih lokacija u Beogradu - u Ulici Jovana Rajića, Njegoševoj, Crnotravskoj i Vinogradarskoj. Plan tretira zgradu nekadašnje vojne štamparije u Resavskoj 40a, objekat u Krunskoj 13, a

prenamena uključuje i deo zgrade Geografskog instituta u ulici Mije Kovačevića.

Aktuelna faza Master plana ne uzima u obzir zgrade Vojno tehničkog instituta u Katanićevoj ulici kao ni objekte Generalštaba arhitekta Nikole Dobrovića u Ulici kneza Miloša, obuhvaćenih zaštitom Zavoda za zaštitu spomenika kulture. (Slika 1)

Slika 1. Integralni nivoi mreža lokacija u procesu funkcionalnog preoznačavanja

PREDLOG REGENERACIJE – PROGRAMSKO REDEFINISANJE

Precizno istraživanje mogućih trasa uzajamnog povezivanja ukupnog nasleđa u funkciji pluralističke interpretacije istorije i kulturnih ukrštanja kroz vreme, kao bitnih preduslova promocije gradova, podrazumeva istraživanje programskog konteksta svake pojedinačne lokacije, kao i moguće ishode ugradnje održivih sistema kulture i ekologije.

Odnos između dva elementa nije fiksiran već je arbitran, a značenski sadržaj predstavlja strukturu čiji je odnos među delovima bitniji od samih elemenata unutar sistema ...

Efikasnost sinhronizovanog i etapnog redefinisavanja postojećih i uvođenje novih sadržaja u procesu transformacije, zavisi od stepena usklađenosti

takvog postupka među elementima obrazovanih prostornih sistema sličnih potencijala i ciljeva. Imperativ intenziviranja dostupnosti sadržaja mora tretirati sistem kao celinu, a pored adaptacije i stvaranja novih lokacija za okupljanje i promet, podrazumeva i raznovrsnost korišćenja u smislu integracije i kombinovanja različitih sadržaja i funkcija. Pojedinačno usmeravanje pokušaja afirmacije prostora najčešće ostaje u domenu lokalnih okvira, bez većeg udela u regeneraciji šireg područja.

... praznina u metropolama ne postoji... jer, svaka je namenjena programima čija implementacija u postojeću teksturu predstavlja snažan pokušaj koji vodi daljoj mutaciji aktivnosti i teksture.

Where there is nothing, everything is possible. Where there is architecture, nothing (else) is possible.

Na osnovu predloženih sistema grupisanja lokacija u koherentne modele istog potencijala urbane regeneracije, proističu mogući pravci njihovih transformacija i odgovarajućih posledica na ukupan gradski kolaž.

U skladu sa društvenim procesom tranzicije, angažovanje introvertnih, sakrivenih urbanih potencijala, kao i transformacija fizički i funkcionalno devastiranih zona, ostvaruju se sa ciljem profitabilnog korišćenja gradskih prostora fleksibilnih prostornih obrazaca.

Tako stav prema funkcionalnom uređenju prostranih perifernih zelenih okvira zavisi od procene i usaglašavanja nasleđenih prirodnih i stvorenih elemenata u cilju unapređenja rekreativnih vrednosti, efikasnije prostorne organizacije i pozicioniranja planiranih sadržaja. Imperativ integracije sa postojećim vrednostima podrazumeva planiranje kontinualnog sistema javnih otvorenih prostora kojim se obezbeđuje prostupačnost, zatim prethodnu procenu prostornih zahteva funkcija, definisanje uslova i intenziteta korišćenja, uređivanje prostora za atraktivne događaje.

Definisanje kvaliteta određenog urbanog konteksta podrazumeva istraživanje njegovih prostornih mogućnosti i preispitivanje uslova kulturnih, ekonomskih, društvenih transformacija sa ciljem aktiviranja novih prostorno - funkcionalnih odnosa ili potencijala kreativnog ambijentalnog kontrasta.

Pojedinačni okviri centralne gradske zone, preoblikovani za prihvatanje novih sadržaja, mogu preoznačiti mnogo širi funkcionalni kontekst i započeti mehanizam transformacije na višim nivoima gradskog prostora. Preispitivanje značaja urbane praznine u takvim slučajevima i naglašavanje konkretnog prostora odsustvom, od velike je važnosti za ključne buduće poteze i mogućnosti razvoja grada.

Forma, karakter i intenzitet veza uspostavljenih u funkcionalno preoznačenim delovima grada reflektuju odgovarajući sistem vrednosti, trendove i vizije pred smernicama ekonomskih, društvenih i ekoloških imperativa urbanog razvoja. Sagledavanje potencijala navedenih lokacija

kao dela sistema otvorenih gradskih prostora zavisi od brzine i dinamike implementacije i provere programskih premisa, fleksibilnosti sadržaja, učestanosti realizacije različitih predloga urbanog dizajna.

AKTUELNE PORUKE URBANE REGENERACIJE

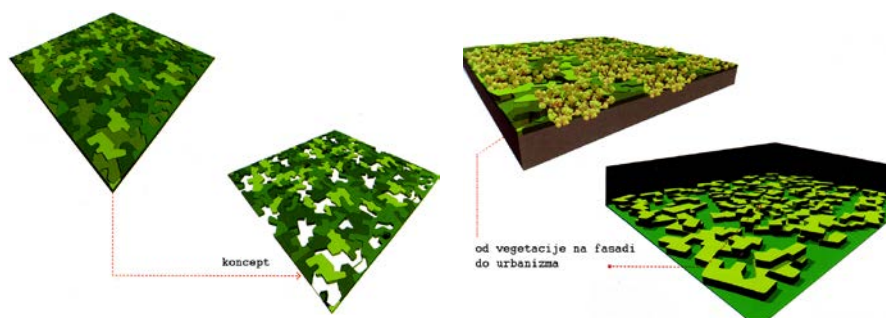
Aktuelni modeli urbanih kretanja u ilustraciji inostranih primera pokazuju u kojoj meri preliminarne programske postavke, u smislu neposredne provere planiranih sadržaja, imaju udela u konačnom ishodu njihove realizacije. Neophodnost postupka njihove simulacije koji omogućava eksperiment u pogledu promenljivosti, pokretljivosti ili dinamike, dosledno prati promenljive obrasce ukupnih zahteva vremena.

Kako evolucija gradova koja podrazumeva rast, transformaciju ili opadanje, može biti generisana, kontrolisana, unapređena, da li je okruženje moguće programirati, na koji način serija prirodnih i proizvedenih oblika predlaže nove arhitektonske koncepte, nova okruženja i prirodne okvire, kako savremena tehnologija animira prostor i reflektuje postojeći karakter i potencijal mesta?

Etapni razvoj kulturnih celina kao mehanizama urbane regeneracije, sa isplativom i održivom kombinacijom aktivnosti, fizičkog sklopa i značaja, podrazumeva simulaciju novih ideja i prilika koje mogu biti neposredno istražene, diskutovane, proverene, koje su u funkciji osnaživanja ekonomije grada.

Projekat Land-Arch, autora Manuel Gausa Asociados (Actar Arquitectura) zasnovan je na ekološkom obrascu prirode koji premošćuje različite razmere prostornih nivoa i doslednom sprovođenju principa svih aspekata projekata – od urbanizma do materijalizacije. Apstrahovan uzorak prirode predstavlja osnovnu jedinicu programske organizacije od građenih celina do njihovog okruženja.

U domenu koncepta suprotnih prostornih kategorija kao što su prirodno-proizvedeno, materijalno-nematerijalno, sintetičko-organsko, figura-prostor, pejzaž-arhitektura, formiraju se novi sistemi, od kojih je elementarni Land-Arch. (Slika 2)

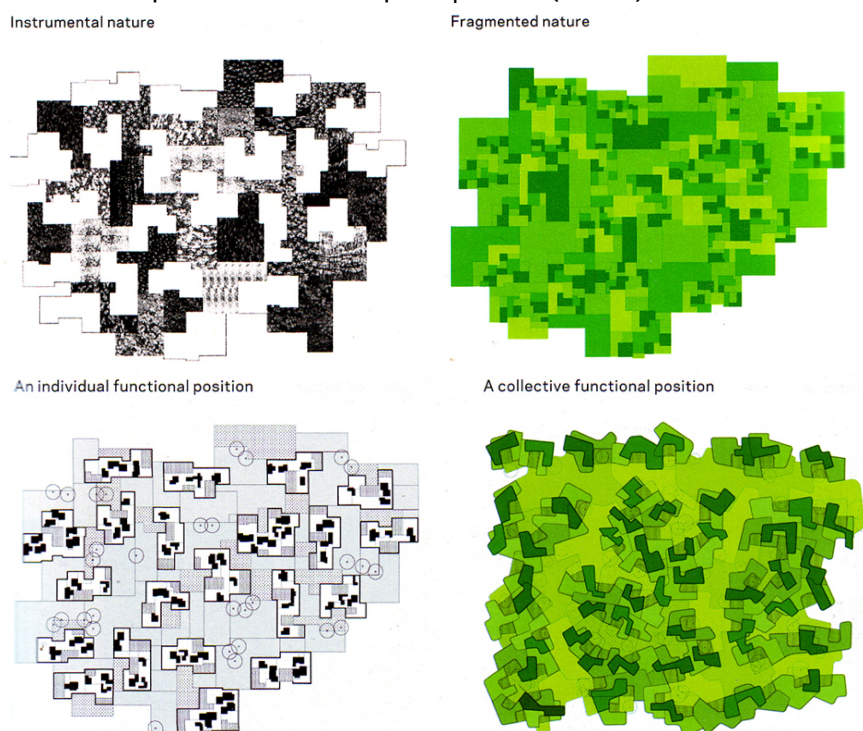

Slika 2. Kolaž struktuiranih elemenata forme projekta Land-Arch

Istraživanjem novih mogućnosti iz postojeće topografije, reljefa i vegetacije, Craft Network Project razvio je opšti koncept koji obuhvata različite predloge kombinovanja urbanih funkcija i pejzaža sa promenljivom granicom unutra-spolja, pri čemu objekat predstavlja kombinaciju krute stvorene mreže i organske teksture. (Slika 3)

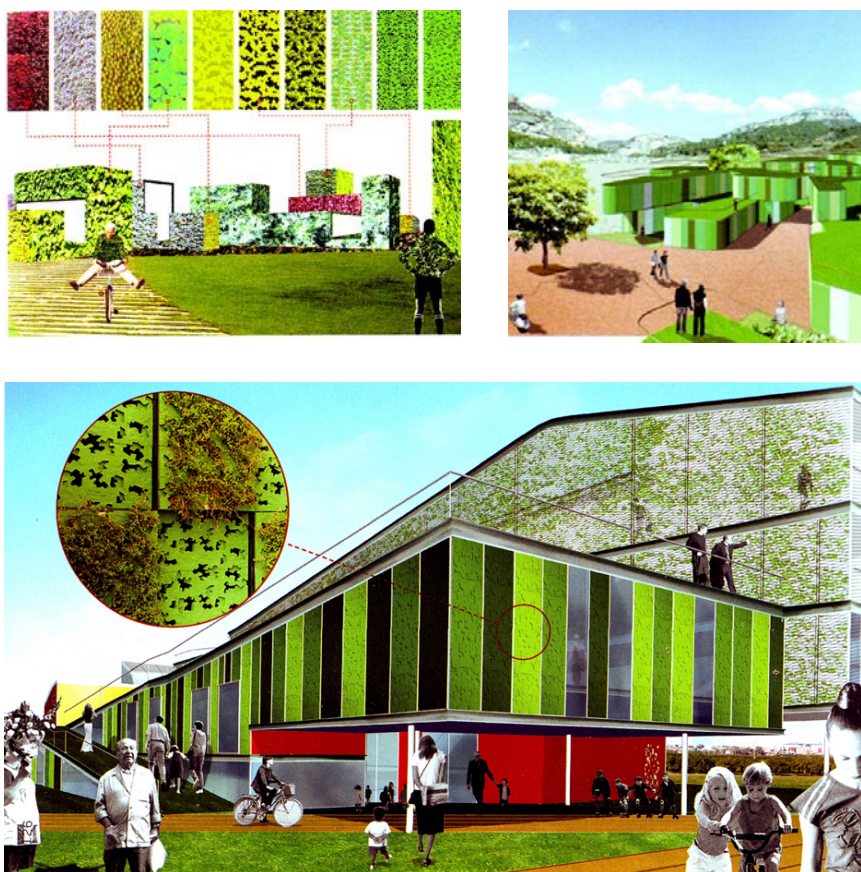
Savremena interpretacija lavirinta predstavlja posledicu ukupnog sklopa iz osnovne jedinice, a diskontinualni niz fragmenata, zasnovan je na koncentraciji, dilataciji i međusobnom povezivanju različitih nepravilnih sekvenci – specifičnih obrazaca puno-prazno. (Slika 4)

Slika 4. Faze transformacije i komponovanja funkcionalne strukture

Etape procesa stvaranja celina ne predstavljaju konačni rezultat već moguće, različite i promenljive pokrete njegovih kombinacija koje generišu mrežu praznina i volumena. Nepravilnost "Savremenog lavirinta" nije aluzija na klasičnu repetitiviju ili modernu fragmentarnost, već predstavlja heterogenost pojedinačnih događaja, međusobno povezanih, jedinstvenih i istovremeno generičnih. (Slika 5)

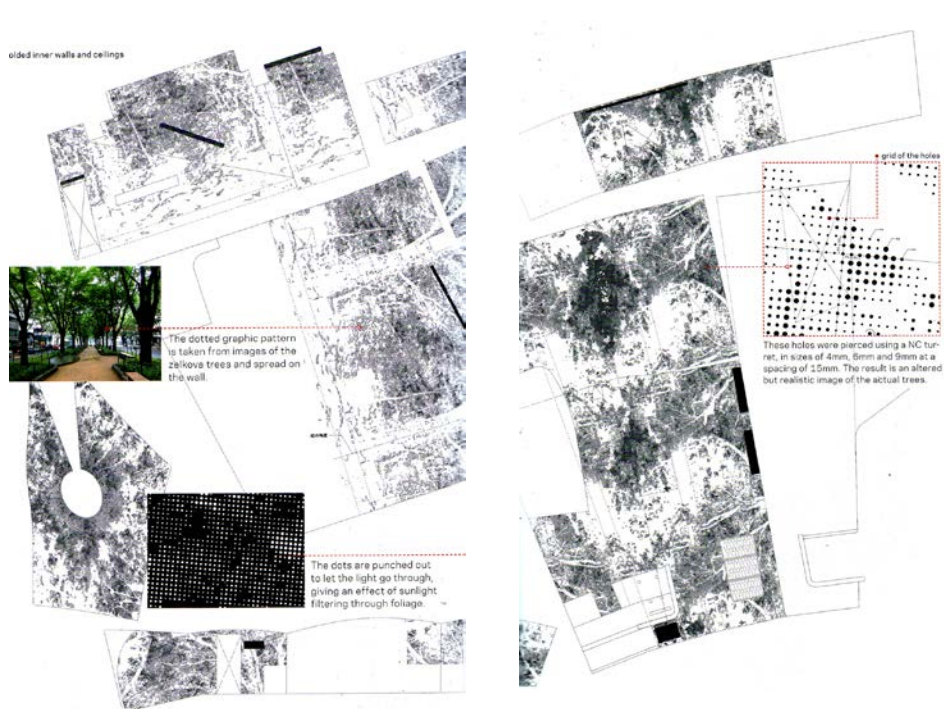
Moguća volumetrijska definicija L-, T- ili Z- oblikovanih figura i njihove moguće varijacije koje se dalje granaju ili izostaju, grade nepravilnu formu izvedene geometrije iz osnovnog elementa, kontekstualno oponašajući pejzaž.

Slika 5. Univerzalni princip projektovanja prisutan u svim aspektima prostornog sklopa

Hitoshi Abe projektom AIP duž prometne trase Jozenji Street u Sendai City tretira gradsku funkciju tehnikom koja replicira uticaje prirodnog okvira i istražuje nove tehnološke mogućnosti prevođenja kontekstualne slike uličnog zelenila na ravan koja negira jasnu granicu unutrašnjeg i spoljnog prostora replicirajući inverzno teksturu senke drveća duž uličnog koridora. (Slika 6)

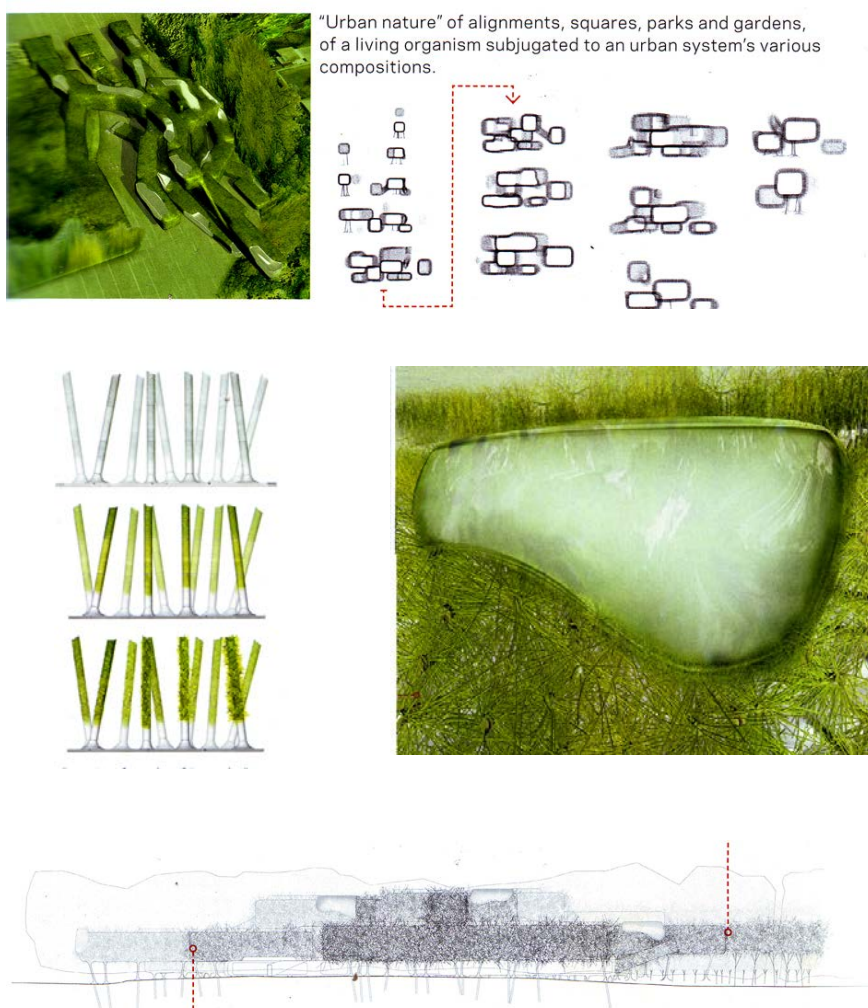
Unutrašnji zid koji doslovno reflektuje svaki pokret zelenog uličnog paravana je materijalizovana slika koja razgraničava i povezuje susedne prostore, uvodeći spoljnu uličnu atmosferu, a profilisan unutar postojećeg objekta, nosilac je osnovne konstruktivne uloge.

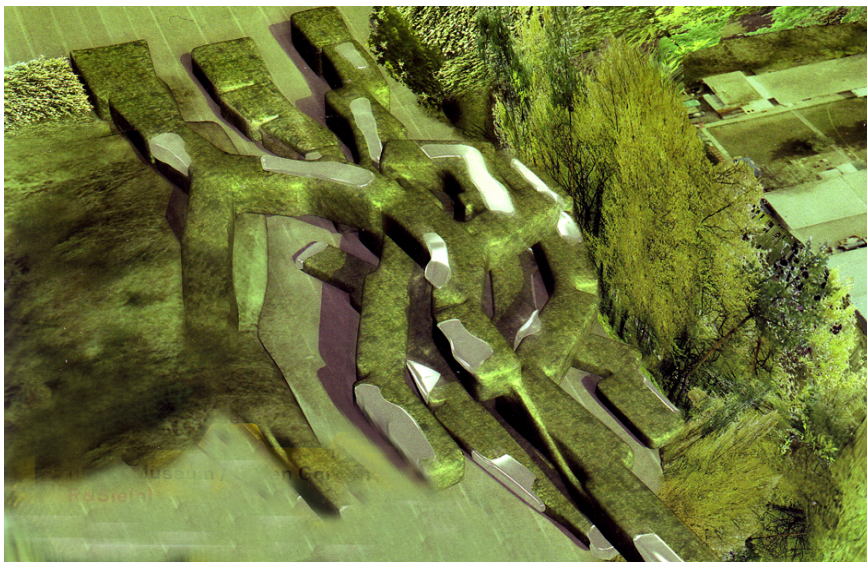
Slika 6. Razvijena mreža konstruktivne opne i inverzni lik zelenog uličnog urbanog paravana u projektu AIP, autora Hitoshi Abe

nMBA Museum Green Gorgon, istovremeno je i refleksija i radikalno nova implementacija u postojećem kontekstu – suma putanja koje formiraju novu mrežu takve geometrijske dispozicije koja omogućava promenljivost, raznolikost, fleksibilnost sklopa. (Slika 7)

Trodimenzijski lavirint je strukturalna veza sa vremenskim zonama i programskim sklopom muzejske funkcije. Predstavlja način i mesto na kome se iskonska, urbanizovana i stvorena priroda međusobno dopunjuju proizvodeći pejzaž određene funkcije. Morfologija muzeja parkovskih razmera preispituje uobičajen doživljaj prostora, predstavlja regulisani i kompoziciono promenljivi urbani sistem parkova, bašti i skverova.

Slika 7. Elementi u funkciji različitih nivoa prostorne organizacije projekta nMBA Museum - Green Gorgon

Slika 8. "Urbana priroda" različitih funkcija, potencijala i oblika

Jedna od mogućih reakcija unutar postojećih gradskih okvira koje kulturološki oblikuju i animiraju prostor, predstavlja koncept "Nematerijalnog muzeja", I,M – Immaterial Museum, u kome digitalna umetnost pomera ustanovljena značenja prostora, izložbi, arhiviranja. Usled prisutnosti velikog spektra medija poput ekrana, projekcija, zvukova, celokupan arhiv sadržan je u kombinaciji crne sobe, ekrana i hard diska. Način organizacije, doživljaja, uvođenja i interakcije sa umetničkim delom, promenljiv je i u funkciji trenutnog predstavljanja i realizacije. Oslobođen fizičkih zahteva, Immaterial Museum kao tehnološka radionica grupe MEIAC, The Museo Extrameno e Iberoamericano de Arte Contemporaneo, ima ključnu namenu eksperimentalne ugradnje u postojeći okvir, devastiran, zaitm adaptiran i prilagođen novom manifestu. Digitalni muzej umetnosti, irelevantnih prostornih dimenzija, nezavistan je od karaktera umetničke instalacije, dozvoljava kombinaciju kadrova i događaja kojima se ostvaruje spona između korisnika prostora i digitalne predstave. (Slika 8)

ZAKLJUČAK

Nove pojave u arhitekturi nastaju kao rezultat ukupnih kulturnih transformacija-brzih društvenih promena, izmena sistema vrednosti i okvira u kome je ustanovljen

Scenografija neprekidnog niza gradskih događaja, kolažno omeđena paravanima, zaustavlja, obeležava i definiše pogled, sakrivajući pritom svojevrsno i živo uobličenu realnost – unutrašnja dvorišta, pasaže, urbane džepove, prolaze, parkove...

Ti pasaži predstavljaju talog događaja, mentalne slike života grada izvan kulisa, mesta iskustva i saznanja... predstavljaju citate grada, njegovu posledicu, opasku, stvarajući time iskren i najdosledniji stav o sredini. Kao set autonomnih priča izdvojenih iz ukupnog, predstavljaju osnovni pogon, pravac i diskurs razvoja grada.

Umrežavanje otvorenih prostora - transformacija unutarblokovskih ambijenata u javne prostore određuje način i putanju preusmeravanja težišta događaja. Bina kao pozornica ili osnovni prostor i nadovezujući, unutrašnji, organizovani kao međusobno funkcionalno zavisni, stvaraju održivi mehanizam kontinuiteta i komunikacije.

Hijerarhijom stepena javnosti prostori su međusobno opsluženi i angažovani, a kako unutrašnji prostor događaja traži oslonac u fizičkom okviru, dvorišta postaju generatori razvoja i umrežavanjem – nova, paralelna dimenzija grada.

Funkcionalni i fizički sklop unutrašnjih prostora posledica je tumačenja fenomena grada u širokom rasponu njegove manifestacije, čime se sugerise složenost aktivnosti i sadržaja koji se u njemu odvijaju.

Otvoreni prostor kao konceptualni okvir, nudi posmatraču mogućnost upisivanja različitih značenja, oznaka i narativa, delova legendi, izreka svakodnevnog urbanog govora.

LITERATURA

"Urban Design Now: A Discussion". Harvard Design Magazine, no 25. (Fall 2006/Winter 2007)

Architecture boogazine: Verb Natures. Barcelona: Actar, 2006

Sous la direction de Francois Ascher et Mireille Apel-Muller. *La rue est a nous... tous! The street belongs to all of us!* Paris: Val de Seine school of Architecture 2007.

Fainstein, S. Susan. "The Return of Urban Renewal" Harvard Design Magazine, no. 22 (Spring/Summer 2005)

Grahame, Shane David. "The Emergence of "Landscape Urbanism": Reflections on Stalking Detroit". Harvard Design Magazine no. 19 (Fall 2003/Winter 2004)

Grahame, Shane David. "Recombinant Urbanism: Conceptual Modeling in Architecture, Urban Design, and City Theory" Harvard Design Magazine, no.28 (Spring/Summer 2008)

Koolhaas, Rem, and Bruce Mau. *S,M,L,XL (1995)*. New York: The Monacelli Press, 1998.

Nijman, Jan. "The Paradigmatic City" in *Annals of the Association of American Geographers*, 90. no. 1 (Mar. 2000). Published by: Taylor & Francis, Ltd. pp. 135-145

Rowe, Colin, and Fred Koetter. *Grad Kolaž*. Beograd: Građevinska knjiga, 1988.

poreklo slika

Architecture boogazine: Verb Natures. Barcelona: Actar, 2006